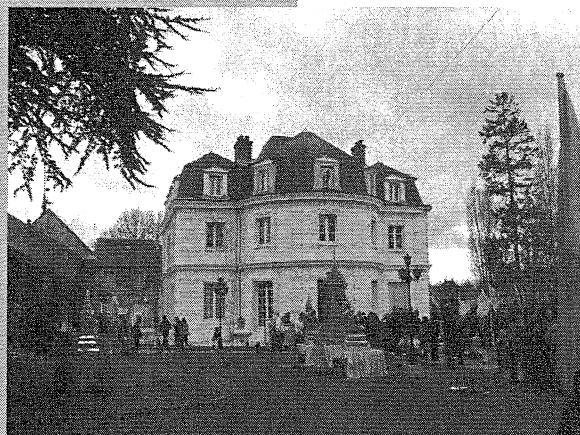

ตลอดระยะเวลานับร้อยปีจากปราสาทจวบจนมาถึงพุทธศาสนสถาน
เป็นการสะท้อนถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและความเป็นจริง
ของโลกที่ว่าด้วยเรื่อง “อนิจจัง” นั่นคือทุกสรรพสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต
ล้วนหลีกเลี่ยงหนีความเปลี่ยนแปลงไม่ได้

ABSTRACT

From Castle to Buddhist Sanctuary : Thai Temple in Paris through Sociological Perspective

Vijit Praphong

Was invented in 2000 by Thai monks under the direction of the International Association of Thai Buddhists in France (A.I.T.B.F), the Thammapathip Temple in Paris (Castle of Lugny) is an important place of cult for Buddhists and curious, especially for people residing in France (and also in Europe). Although the temple was invented by Thai monks, and it is a «Thai temple». But the faithful are mostly Asian immigrants in France, the «Chinese of France» or the ethnic Chinese, who came from countries of former Indochina : Cambodia, Laos, Vietnam, (Thailand, China...)

Whether following the practice and ceremony known as «religious» or the manifestation of folk (e.g. the Water Festival or Thai New Year, Chinese New Year), the Thammapathip Temple has played an important role with dissemination and maintenance of Buddhist culture by serving the faithful and the curious as a place of worship. According to this general perspective, the temple can be seen as a place of cult related to the simple relationship: religious practice, worship and traditional festivals. But when we observe with carefully through sociological perspective, it's not very simple. In fact this Thai temple in French capital is beyond a place of worship.

Thus, after presenting a brief history and an overview of the temple, **from Castle to Buddhist Sanctuary**, we will try throughout in this paper describe these aspects : the temple as a place to produce **the collective consciousness and social solidarity** as well as **ethnic social networks** on the survival of Thai illegal workers in Paris.

Key words : Buddhist sanctuary, temple, worship, collective consciousness, social solidarity, ethnic social networks

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

วิจิตร ประพงษ์

จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีวัดไทยในต่างประเทศจำนวนทั้งสิ้น 360 วัด¹ ในจำนวนนี้ กว่า 150 วัดตั้งอยู่ในสหรัฐอเมริกา 118 วัด ในประเทศแถบเอเชีย (เฉพาะในมาเลเซียมีถึง 79 วัด) และอีก 20 วัด ในออสเตรเลีย สำหรับกลุ่มประเทศในยุโรปมีวัดไทยตั้งอยู่จำนวน 61 วัด ในฝรั่งเศสมีจำนวน 6 วัดเท่ากับสวีเดน ซึ่งมีจำนวนมากเป็นอันดับ 3 รองจากอังกฤษ (16 วัด) และเยอรมัน (14 วัด)

วัดไทยในประเทศฝรั่งเศสประกอบไปด้วยวัดธรรมปทีป (กรุงปารีส – Paris) วัดญาณพัฒนาราม (เมืองรูแบซ์ – Roubaix) วัดโพธิญาณาราม (เมืองตูร์นง – Tournon) และกลุ่มวัดสาขาของวัดพระธรรมกายอีก 3 แห่ง คือ วัดพุทธปารีส (กรุงปารีส – Paris) วัดพุทธบอร์โด (เมืองบอร์โด – Bordeaux) และวัดพุทธสตราสบูร์ก (เมืองสตราสบูร์ก – Strasbourg) ในบรรดาวัดไทยทั้ง 6 แห่งนี้ วัดธรรมปทีปถือเป็นวัดที่มีความสำคัญที่สุดวัดหนึ่ง ทั้งในแง่ที่เป็นศูนย์กลางของชาวพุทธจำนวนมากและจากทุกเชื้อชาติในฝรั่งเศสและในยุโรป นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนพระพุทธศาสนานานาชาติ และตามกฎหมายของฝรั่งเศสวัดแห่งนี้ยังมิฐานะเป็นพุทธสมาคมไทยนานาชาติแห่งสาธารณรัฐ

¹ ข้อมูล ณ วันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 จาก รายชื่อวัดไทยในต่างประเทศ. ส่วนศาสนวิเทศ สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ : http://www.onab.go.th/attachments/1294_WatThai-22-02-54.xls [เข้าถึงข้อมูล วันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2555].

ฝรั่งเศส² อีกด้วย

ในสายตาของคนทั่วไป วัดธรรมปทีปย่อมไม่แตกต่างไปจาก “วัด” ในความหมายที่เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมอันเชื่อมโยงกับการสืบสานประเพณีต่างๆของพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่า ซึ่งแม้จะตั้งอยู่ท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิง วัดแห่งนี้ก็ทำหน้าที่ดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม จากรายงานผลการสังเกตการณ์ภาคสนามเพื่อศึกษาวิถีชีวิตเชิงวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของชาวเอเชียอาคเนย์ที่อาศัยอยู่ในฝรั่งเศสของผู้เขียนเอง³ พบว่าวัดแห่งนี้ยังมีความน่าสนใจในมิติสังคมวิทยาในหลากหลายรูปแบบด้วย บทความนี้เขียนขึ้นโดยอาศัยข้อมูลบางส่วนจากรายงานฯ ฉบับดังกล่าว เพื่ออธิบายถึงประวัติความเป็นมาของวัดธรรมปทีป ที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านและการบูรณาการจากสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมยุโรป จนมาถึงวัฒนธรรมโลกตะวันออกภายใต้ร่มเงาของพระพุทธศาสนา จากนั้นจะเป็นการอภิปรายและวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ชาวพุทธเอเชีย” กับบทบาทของ “วัดไทย” ณ เมืองหลวงของฝรั่งเศสแห่งนี้ ว่า “เป็นยิ่งกว่าพุทธศาสนสถาน” อย่างไรบ้าง

² ภาษาฝรั่งเศส : Association internationale Thai des Bouddhistes en France, อักษรย่อ A.I.T.B.F. ได้รับการประกาศอย่างเป็นทางการใน Journal officiel de la République française. ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2543.

³ Praphong, V., Blanc, A. (dir.), Rapport de stage de Master 2 Sociologie à l' A.I.T.B.F (Association Internationale Thai des Bouddhistes en France), « Temple Thammaphithip : un lieu de culte qui produit la solidarité et du conflit », Université Pierre Mendès France, Grenoble 2, 2011.

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

Fig. 1 – วัดธรรมปทีป ประเทศฝรั่งเศส

จากสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมยุโรปจนมาสู่อุโบสถศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา

วัดธรรมปทีป เป็นหนึ่งในพุทธศาสนสถานที่สำคัญของชาวพุทธทุกเชื้อชาติในฝรั่งเศสและในภาคพื้นทวีปยุโรป ตั้งอยู่ที่ปราสาทลูญญี (Château de Lugny) ในชุมชนเทศบาลมัวส์ซี-ครามาแยล (Moissy-Cramayel) เขตแซน-เน-มาร์น (Seine-et- Marne) แคว้นอิลเดอฟร็องซ์ (Ile de France) ซึ่งมีกรุงปารีส (Paris) เป็นเมืองหลัก วัดแห่งนี้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายปี พ.ศ. 2542 (ค.ศ. 1999) โดยการริเริ่มของพระมหาเกรียงไกร อีร์รลีโก (พระธรรมทูตรุ่นที่ 5) ร่วมกับพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาเพื่อจัดตั้งพุทธสมาคมไทยนานาชาติแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศสขึ้น และรวบรวมเงินบริจาคเพื่อใช้ในการจัดซื้อปราสาทลูญญีพร้อมที่ดิน ซึ่งประกอบไปด้วยตัวปราสาท อาคารที่พัก และสวนปาล์มและไม้ประดับเนื้อที่ประมาณ 40 ไร่ เพื่อจัดตั้งวัดไทยธรรมยุติกายเซ็นเป็นแห่งแรกในประเทศ

ฝรั่งเศส⁴ ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ⁵

ชุมชนมัวส์ซี-ครามาแยล ในเขตแซน-เน-มาร์น ถือว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในอดีตมาตั้งแต่ยุคกลางของยุโรปช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 5 – 15 ยุคสงครามปฏิวัติฝรั่งเศสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 – 18 ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 19 และในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 (ค.ศ. 1914 – 1918, 1939 – 1945) ปราสาทลุลูญีถือเป็นมรดกสำคัญชิ้นหนึ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับดินแดนที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานนี้ การเปลี่ยนผ่านพันธกิจและบทบาทต่าง ๆ ของปราสาทลุลูญีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็มีความน่าสนใจในมิติทางสังคมเช่นเดียวกัน

จากการวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและรูปทรงสัณฐานของปราสาทลุลูญี เราอาจอนุมานได้ว่าปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19⁶ (ระหว่าง ค.ศ. 1840 ถึง ค.ศ. 1870) ซึ่งสังเกตได้จากเหล่าปราสาทน้อยใหญ่ที่สร้างขึ้นร่วมสมัยกับปราสาทลุลูญีในแคว้นอิลเดอฟร็องซ์ เช่นที่ชุมชนเมืองกงป์-ลาวิลล์เดอแก็งซี (Combs-la Ville de Quincy) และชุมชนเมืองบูซซีแซงต์อ็องตวน (Boussy Saint Antoine) หรือปราสาทอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะลักษณะของการผสมผสานก้อนอิฐแดงกับหินทรายของตัวปราสาทและลักษณะของหลังคาปราสาทที่ใช้เทคนิคการตัดเหล็กให้เป็นรูปโค้งซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมของยุโรป ที่อุตสาหกรรมการถลุงเหล็กมีบทบาทสำคัญมากในดินแดนแถบนี้

⁴ สามีตต์ ทรัพย์ผุด. สออบเสาะแกะรอยอดีต สืบสร้างแก่นสารแห่งปัจจุบัน รู้จักตนเอง เข้าใจผู้อื่น (...). ภาค 2. หน้า 1 – 17 : <http://www.scribd.com/doc/6615848/-2> [เข้าถึงข้อมูลวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ.2555].

⁵ มหาเถรสมาคม โดยสำนักฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศ (ธรรมยุต) มีคำสั่งแต่งตั้งให้พระมหาเกรียงไกร อีร์ราลีโก ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดธรรมปทีป ณ กรุงปารีส เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2543.

⁶ เป็นการวิเคราะห์และการสันนิษฐานของนักประวัติศาสตร์ ดูรายละเอียดในสามีตต์ ทรัพย์ผุด. หน้า 7 – 9 : อ้างแล้ว.

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

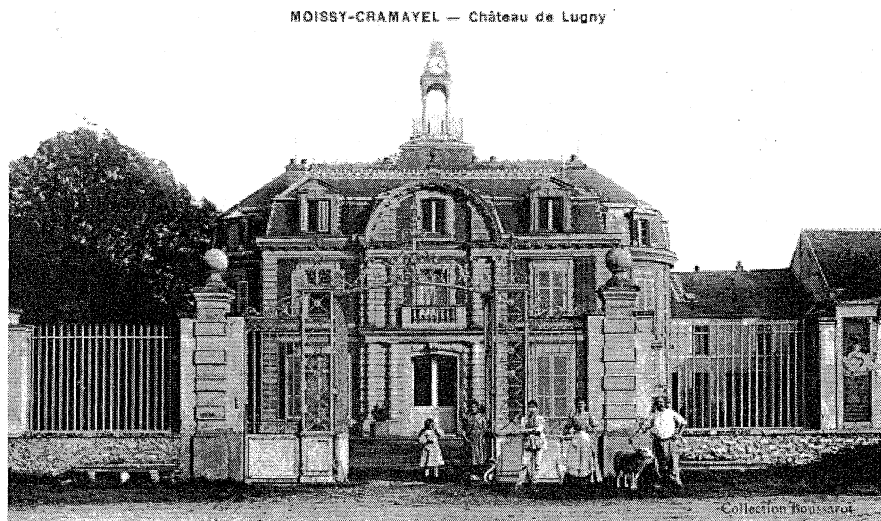

Fig. 2 – ปราสาทลูงญี (ศตวรรษที่ 19)⁷

จากข้อมูลทางข้างต้น บทบาทในมิติด้านสังคมของปราสาทลูงญีจึงได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ในฐานะคฤหาสน์ของครอบครัวคหบดีผู้มั่งคั่งจากผลผลิตทางการเกษตร อีกทั้งยังเป็นที่พักพิงสำหรับคนงานในไร่ของเจ้าของปราสาทด้วย ทั้งนี้เนื่องจากปราสาทลูงญีประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ ตัวปราสาท ส่วนที่เป็นอาคารรายรอบ ส่วนที่เป็นสวนป่า และพื้นที่โล่งกว้างขนาดใหญ่ซึ่งในอดีตน่าจะเคยเป็นทุ่งนา ฟาร์มเลี้ยงสัตว์และไร่นาผลไม้ จากหลักฐานดังกล่าวผนวกกับขณะนั้นเป็นช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ซึ่งฝรั่งเศสเองและโดยเฉพาะเมืองปารีสเริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง เป็นผลให้ในช่วง ค.ศ. 1815 – 1850 มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่ปารีสเป็นจำนวนมาก จนในปี ค.ศ. 1830 ปารีสมีประชากรถึง

⁷ ที่มา : <http://www.cpa77.com/cpa/20148/Moissy-Cramayel.htm>

1 ล้านคน⁸ จึงจำเป็นต้องนำเข้าสินค้าเกษตรจากชุมชนเมืองรอบนอกสำหรับการเลี้ยงดูประชากร นอกจากนี้สินค้าเกษตรบางชนิดก็มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมบางประเภทในปารีสอีกด้วย ดังนั้น ด้วยทำเลที่ตั้งของ “ชุมชนการเกษตร” แห่งปราสาทลูญี (เขตแซน-เน-มาร์น) ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างเมืองสำคัญต่างๆ ที่มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าครอบครัวที่เป็นเจ้าของปราสาทแห่งนี้ในยุคแรก ๆ จึงเป็นพวกคหบดีผู้ถือครองที่ดินและเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจการเกษตรที่เจริญเติบโตขึ้นมาพร้อมๆ กับการพัฒนาอุตสาหกรรมในเมืองหลวงของฝรั่งเศสนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม จากการสืบค้นของนักประวัติศาสตร์ พบว่าเจ้าของปราสาทลูญีได้มีการเปลี่ยนมือมาหลายครอบครัว อันเป็นผลมาจากความผันผวนทางเศรษฐกิจในยุคสมัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากสงครามที่เกิดขึ้นในฝรั่งเศส กล่าวคือสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของปารีสต้องพบกับภาวะตกต่ำอย่างหนักหลังจากฝรั่งเศสต้องพ่ายแพ้ในสงครามฝรั่งเศส-ปรัสเซีย⁹ ในปี ค.ศ. 1871 ดังนั้นผลกระทบจากราคาผลิตผลทางการเกษตรที่ตกต่ำ ภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลปราสาทและค่าจ้างคนงานที่สูงมากในแต่ละเดือน ทำให้เจ้าของปราสาทจำต้องปลดคนงานออกและเลิกกิจการการเกษตรในที่สุด ต่อมาได้ตัดแบ่งพื้นที่รอบนอกปราสาทออกขาย หรือแม้แต่ตัวปราสาทเองก็ได้ถูกซื้อขายและเปลี่ยนเจ้าของเรื่อยมา อาจกล่าวได้ว่าผลจากสงครามทำให้กิจการเกษตรของปราสาทลูญีต้องล่มสลายลงอย่างเด็ดขาด กระทั่งในเวลาต่อมาปราสาทลูญีก็ได้

⁸ Marchand, B., Paris: histoire d'une ville XIXe – XXe siècles, Paris, Seuil, Points – Histoire, 1993. อ้างใน สามิตต์ ทรัพย์ผุด. หน้า 10 : อ้างแล้ว.

⁹ หรือสงครามฝรั่งเศส-เยอรมนี (Franco-Prussian War or Franco-German War) เป็นสงครามที่เกิดขึ้นระหว่างวันที่ 19 กรกฎาคม ค.ศ. 1870 จนถึงวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 1871 จากความขัดแย้งระหว่างฝรั่งเศสและปรัสเซีย โดยปรัสเซียได้รับการสนับสนุนจากสมาพันธรัฐเยอรมันเหนือและรัฐเยอรมันตอนใต้ ชัยชนะของปรัสเซียและเยอรมนีในสงครามครั้งนี้ นำมาสู่การรวมตัวเป็นเยอรมนีภายใต้จักรพรรดิวิลเฮล์มที่ 1 และเป็นการสิ้นสุดอำนาจของจักรพรรดินโปเลียนที่ 3

กลายเป็นบ้านพักในฤดูร้อนของชนชั้นกระฎุมพี (bourgeois) และพวกคหบดีที่ยังประทับครองสถานะความมั่งคั่งของตัวเองได้ ณ ขณะนั้น

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของปราสาทลัญญีเกิดขึ้นอีกครั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1939 – 1945) เมื่อปราสาทแห่งนี้ได้ถูกใช้เป็นศูนย์บัญชาการของกองทัพอากาศฝรั่งเศสที่เข้าร่วมรบกับฝ่ายเยอรมัน¹⁰ ในช่วงนี้เองที่เราได้เห็นการก่อสร้างระบบน้ำปะปาและแท่งน้ำขนาดนาถใหญ่ด้านหน้าตัวปราสาท (บริเวณหมายเลข 1 ใน Fig. 3) เพื่ออำนวยความสะดวกแก่กองทัพที่มีทหารประจำการอยู่หลายกองร้อย หลังสงครามยุติลงในปี ค.ศ. 1946 ที่ดินบริเวณรอบนอกปราสาทได้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของทางการภายใต้การกำกับดูแลของเทศบาลเมืองมัวส์ซีและถูกสร้างเป็นสถานที่ราชการต่าง ๆ เช่น สถานีตำรวจและสถานีดับเพลิง ส่วนตัวปราสาทและบริเวณสวนป่า (บริเวณหมายเลข 2 และ 3 ใน Fig. 3) ถูกขายทอดให้กับสมาคมช่วยเหลือผู้อพยพชาวอาหรับในฝรั่งเศส หรือ AMANA Hommes et Migrations และสมาคมดังกล่าวก็เป็นผู้ดูแลปราสาทเรื่อยมา ก่อนที่จะขายกรรมสิทธิ์ปราสาทและสวนป่าอนุรักษ์ให้กับพุทธสมาคมไทยนานาชาติแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ใน ปี ค.ศ. 2000 เพื่อจัดตั้งเป็นวัดธรรมปทีป ซึ่งนับเป็นวัดไทยธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในประเทศฝรั่งเศส ดังนั้น พร้อม ๆ กับการก้าวเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ของมวลมนุษยชาติ ปราสาทลัญญีนี้ก็ต้องรับพันธกิจใหม่อีกครั้งเช่นกัน กล่าวคือ จากปราสาทอันเป็นศูนย์กลางการผลิตสินค้าทางเกษตรและบ้านพักคหบดี ผ่านการเป็นศูนย์บัญชาการรบและศูนย์ความช่วยเหลือผู้อพยพ กระทั่งกลายมาเป็นวัดในพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน

¹⁰ สามิตต์ ทรัพย์ผุด. หน้า 11 : อ้างแล้ว.

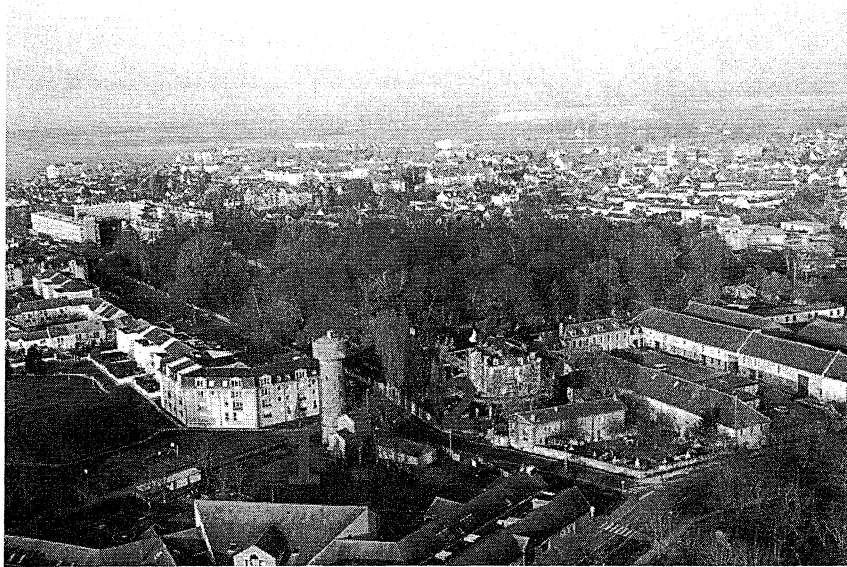

Fig. 3 – แห้งน้ำ (บริเวณหมายเลข 1), ปราสาทลูญี (บริเวณหมายเลข 2) และสวนป่า (บริเวณหมายเลข3) ¹¹

ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปี บทบาทของปราสาทลูญีได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมที่แตกต่างออกไป จากสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมยุโรปที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเจริญรุ่งเรืองในยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม ผ่านเหตุการณ์ความขัดแย้งและสงครามจนมาสู่อุโบสถศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนา ในมุมหนึ่งถือว่าปราสาทลูญีได้สร้างคุณประโยชน์แก่คนในสังคมโดยไม่เลือกเชื้อชาติหรือศาสนาอย่างแท้จริง ในอีกมุมหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับปราสาทลูญียังเป็นการตอกย้ำถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ยืนยันมานับพันปีว่าทุกสรรพสิ่งในโลกล้วนเป็น “อนิจจัง” นั่นคือไม่ว่าจะเป็นสัตว์ คน สิ่งของ แม่น้ำ ต้นไม้ สภาพอากาศ แร่ธาตุ หรือแม้แต่ “ปราสาท” ก็ย่อมมีการแปรสภาพและเปลี่ยนแปลงบทบาทอยู่ตลอดเวลา

¹¹ ที่มา : www.watthaiparis.org

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

นอกจากนี้ บทบาทที่หลากหลายของปราสาทลุลูญีจากการเปลี่ยนผ่านทางสังคม (social transformation) ในช่วงเวลาและสถานการณ์ต่าง ๆ กันนั้น ยังได้สะท้อนถึงการบูรณาการทางวัฒนธรรม (cultural integration) ผ่านการแผ่ฝังจิตวิญญาณแห่งวัฒนธรรมโลกตะวันออกลงไปในสถาปัตยกรรมแห่งอารยธรรมโลกตะวันตกได้อย่างลงตัว ที่สุดแล้วการดำรงอยู่ของ “วัด-วัฒนธรรมตะวันออก” ใน “สังคม-วัฒนธรรมตะวันตก” ที่มีความแตกต่างกันในทุกมิติวิถีชีวิต จึงสะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างของตัวแสดงทางสังคม (social actor) ได้เป็นอย่างดี

ชาวพุทธเอเชียในยุโรป : มโนสำนึกร่วมและความยึดเหนี่ยวทางสังคมเชิงกลไก

ตามภาพที่ปรากฏต่อสายตาคนทั่วไปซึ่งก็สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น วัดไทย ณ กรุงปารีสแห่งนี้ ไม่ได้มีความแตกต่างไปจาก “วัด” ในความหมายสามัญทั่วไปที่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวพุทธผู้มีจิตศรัทธาทุกหมู่เหล่า ซึ่งแม้จะตั้งอยู่ท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างระหว่างโลกตะวันออกและโลกตะวันตก วัดแห่งนี้ก็ทำหน้าที่ “วัด” ได้เป็นอย่างดี

วัดธรรมปทีป เป็นวัดไทยธรรมยุติกายเพียงแห่งเดียวในกรุงปารีสและมีอาณาบริเวณกว้างขวาง ภายในบริเวณวัดมีความร่มรื่นและเงียบสงบจากต้นไม้และสวนป่าอนุรักษ์บนเนื้อที่กว่า 40 ไร่ มีศาลาการเปรียญและพระอุโบสถที่ดัดแปลงมาจากอาคารโบราณและปราสาท(ลุลูญี)สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีโรงเรียนพระพุทธศาสนานานาชาติที่สอนทั้งภาษาไทยและภาษาฝรั่งเศสให้แก่ผู้ที่มาทำบุญ นอกจากนี้ยังมีพระธรรมทูตประจำวัดเพื่อช่วยให้คำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตและประกอบกิจทางศาสนาให้กับญาติโยมและคนทั่วไป ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ วัดธรรมปทีปจึงสามารถประกอบกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนได้ในหลากหลายรูปแบบ ทำให้มีผู้คนจำนวนมากมา

ทำบุญที่วัด และ/ หรือมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดขึ้น ทั้งที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาโดยตรง เช่น การตักบาตรและพิธีเวียนเทียนในวันสำคัญต่าง ๆ พิธีอุปสมบทและบรรพชา งานทอดกฐินและทอดผ้าป่า ฯลฯ และกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของชาวพุทธจากทุกเชื้อชาติ เช่นงานวันสงกรานต์ งานวันขึ้นปีใหม่และงานวันตรุษจีน ฯลฯ รวมทั้งกิจกรรมเฉพาะอื่น ๆ เช่น การอบรมปฏิบัติธรรมและวิปัสสนา การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญวันเกิด การถวายสังฆทาน งานศพและการทำบุญแด่ผู้ล่วงลับ เป็นต้น

Fig. 4 – พิธีตักบาตร (วัดธรรมปทีป ประเทศฝรั่งเศส)

เกี่ยวกับผู้ที่มาทำบุญและมาร่วมกิจกรรมของวัดธรรมปทีปนั้น แม้ว่าวัดนี้จะมีสัญชาติไทย (หมายถึงก่อตั้งโดยพระไทยและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ) แต่ก็เป็นศูนย์กลางที่ได้รวมเอาพุทธศาสนิกชนจากหลากหลายเชื้อชาติไว้เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเอเชียอาคเนย์

จากปราสาท ถึง พุทธศาสนสถาน : วัดไทย ณ กรุงปารีส ในสายตาสังคมวิทยา

และชาวพุทธเชื้อสายจีนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากกลุ่มประเทศอินโดจีนในอดีต เช่นชาวลาว ชาวเวียดนาม ชาวเขมรและชาวไทยที่ปัจจุบันได้ตั้งรกรากและพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวไทยและชาวเอเชียที่แต่งงานกับฝรั่ง กลุ่มแรงงานข้ามชาติทั้งที่ถูกและผิดกฎหมายและกลุ่มนักเรียน-นักศึกษาไทย¹² ในฝรั่งเศสด้วย

ในมุมมองทางสังคมวิทยา ความน่าสนใจของปรากฏการณ์ “ชาวพุทธเอเชีย” จำนวนมากที่มาทำบุญ และ/ หรือมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ณ วัดไทย ณ กรุงปารีสแห่งนี้ ประเด็นสำคัญประการหนึ่งอยู่ที่การวิเคราะห์ “วัด” ในฐานะของแหล่งสร้าง “มโนสำนึกร่วม” (collective consciousness) และ “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” (social solidarity) ซึ่งทั้งสองสิ่งก็ถือเป็นแนวคิดที่สำคัญของเดอร์ไคม์¹³ (Emile Durkheim) นักสังคมศาสตร์ชาวฝรั่งเศสยุคคลาสสิก ผู้มีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการวางรากฐานการศึกษาทางสังคมวิทยา เดอร์ไคม์สืบทอดแนวคิดบางส่วนมาจากกองต์¹⁴ (August Comte) ที่

¹² กลุ่มนักเรียน-นักศึกษาไทย และสมาคมนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศส หรือ Association des Étudiants Thailandais en France (A.E.T.F) จะเข้าไปช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆของวัดอยู่เสมอ เช่นการจัดงานวันสงกรานต์ การสอนภาษาไทยให้กับคนฝรั่งเศสและการสอนภาษาฝรั่งเศสให้กับแม่บ้านที่เป็นคนไทยและเด็กๆที่มาทำบุญที่วัดธรรมปทีป เป็นต้น

¹³ เอมีล เดอร์ไคม์ (1858-1917) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของสังคมวิทยาสมัยใหม่ ทั้งนี้เพราะเขาเป็นผู้บุกเบิกและปลดปล่อยวิชาสังคมวิทยาให้หลุดออกจากศาสตร์อื่นๆ ทำให้สังคมวิทยามีพรมแดน หน่วยศึกษา กรอบทฤษฎี และวิธีวิทยาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในปี ค.ศ. 1895 เดอร์ไคม์ได้ก่อตั้งภาควิชาสังคมวิทยาในมหาวิทยาลัยขึ้นเป็นแห่งแรกในยุโรป และในปี ค.ศ. 1896 ได้ก่อตั้งวารสารทางวิชาการด้านสังคมวิทยาชื่อ L'Année Sociologique

¹⁴ ออگุส กองต์ (1798-1875) เป็นนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสและถือเป็นบิดาแห่งศาสตร์สังคมวิทยาเพราะเป็นนักคิดคนแรกที่ใช้คำว่า “สังคมวิทยา” โดยกองต์คิดว่าถ้าวิทยาศาสตร์เช่นฟิสิกส์สามารถอธิบายโลกธรรมชาติ/กายภาพได้ นักสังคมศาสตร์ก็ต้องอธิบายโลกสังคมได้ด้วยหลักคิดแบบเดียวกัน ดังนั้นเขาจึงตั้งชื่อวิชาที่จะใช้อธิบายโลกสังคมนี้นี้ว่า “ฟิสิกส์สังคม” หรือ social physics ซึ่งสะท้อนความคิดของเขาว่าสังคมเป็นสิ่งที่อธิบายได้ด้วยหลักคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากคำว่า social physics มีคนเอาไปใช้ในความหมายอื่นแล้ว เขาจึง

พยายามเสนอให้อธิบายโลกทางสังคมด้วยหลักคิดแบบวิทยาศาสตร์ หรือแบบ “ปฏิฐานนิยม” (Positivism) ที่เชื่อว่าการสังเคราะห์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้า และการสังเกตพฤติกรรมมนุษย์และปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นอย่าง กระจัดกระจาย จะทำให้พบกฎที่สามารถอธิบายสังคมได้ หลังจากการศึกษา ค้นคว้าและเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลาย คริสต์ศตวรรษที่ 19¹⁵ ที่สังคมยุโรปได้เปลี่ยนจาก “สังคมบุพกาล-เกษตรกรรม- ดั้งเดิม” มาเป็น “สังคมอุตสาหกรรม” หรือ “สังคมสมัยใหม่” เดอร์ไคหมได้ วิเคราะห์สังคมในเชิงอินทรีย์ (organisms) นั่นคือ สังคมเปรียบเสมือนร่างกายที่ ประกอบไปด้วยอวัยวะต่างๆที่ทำงานสอดประสานและสัมพันธ์กัน สังคม สำหรับเดอร์ไคหมจึงทำงานผ่านสถาบันทางสังคมและกลไกต่าง ๆ ที่เป็น องค์ประกอบของสังคม จากนั้นเขาเสนอให้อธิบายสังคมด้วยการศึกษาและ ทำความเข้าใจ “ข้อเท็จจริงทางสังคม” (social facts¹⁶) และ “มนโสำนึก ร่วม” (collective conciouness)

สำหรับเดอร์ไคหม “ข้อเท็จจริงทางสังคม” คือชุดของกิจกรรมและ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม (เช่นการเลือกตั้ง การฆ่าตัวตาย) ซึ่งสะท้อน รูปแบบของการกระทำ การคิด และความรู้สึกที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล ซึ่งต่อมา

เปลี่ยนมาใช้คำว่า “สังคมวิทยา” หรือ sociology แทน

¹⁵ วิชาสังคมวิทยาถือกำเนิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมจากการที่นักคิดหลายๆ คน รวมทั้ง เดอร์ไคหมได้สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมและ พยายามจะทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทาง สังคมดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความรู้และชุดคำอธิบายต่างๆ ที่ได้จึงนำมาซึ่งแนวทางการศึกษาสังคมของศาสตร์สังคมวิทยาในที่สุด ข้อสังเกตที่น่าสนใจ อีกประการหนึ่งคือปราชญ์เองก็ถูกสร้างขึ้นในยุคของการพัฒนาอุตสาหกรรมราวๆ คริสต์ศตวรรษที่ 19 เช่นเดียวกัน

¹⁶ หรือ fait social ซึ่งเป็นรากศัพท์ที่เดอร์ไคหมใช้อธิบายในภาษาฝรั่งเศสนั้น สำหรับผู้เขียนใคร่จะหมายถึง “กิจกรรม” หรือ “การกระทำที่เกิดขึ้นทางสังคม” มากกว่า “ข้อเท็จจริงทางสังคม” ทั้งนี้เพราะคำว่า “fait” นั้นเป็นรูปอดีตของกริยา «faire» ในภาษา ฝรั่งเศสซึ่งหมายถึง «กระทำ» หรือ «to do» ในภาษาอังกฤษ

สิ่งเหล่านี้กลายเป็นอำนาจดั่งบังคับและสามารถดำเนินการควบคุมเหนือตัวบุคคล¹⁷ ข้อเท็จจริงทางสังคมประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือโครงสร้าง (structures) และพลัง (forces) ส่วนที่เป็นโครงสร้างได้แก่กฎหมาย องค์กรบริหารหรือสถาบันต่าง ๆ ที่มีหน้าที่จัดการดูแลสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย สำหรับส่วนที่เป็นพลังนั้นก็ ได้แก่ ศาสนา จารีต และวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ

ส่วน “มโนสำนึกร่วม” คือค่านิยม ความเชื่อและความรู้สึกทั้งหมดที่สมาชิกในสังคมมีร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยเชื่อมโยงและคอยยึด “โครงสร้าง” และ “พลัง” เอาไว้ไม่ให้หลุดออกจากกัน จากความคิดของเดอร์ไคหม์เราจะเห็นได้ว่าสังคมหนึ่ง ๆ จะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีทั้งโครงสร้างและพลังที่ถูกยึดโยงกันไว้โดยมโนสำนึกร่วมของสมาชิกในสังคม อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดมโนสำนึกร่วมขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ สมาชิกแต่ละคนจะต้องมี “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” (social solidarity) ต่อกันและกัน อันเป็นผลผลิตส่วนหนึ่งที่ได้จาก “กระบวนการขัดเกลาทางสังคม” (socialisation) ที่สมาชิกแต่ละคนจะต้องได้รับการถ่ายทอดและถูกปลูกฝังแนวคิด ค่านิยม ความเชื่อ และความรู้สึกหรือวัฒนธรรมประจำกลุ่มเข้าไป เพื่อให้ปรับตัวเข้าเป็นพวกเดียวกันและเกิดเป็น “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” ระหว่างสมาชิกขึ้น

ความยึดเหนี่ยวทางสังคมนี้นี้ มีความสำคัญอย่างมากต่อมโนสำนึกร่วมในสังคม เพราะยิ่งสมาชิกในสังคมมีความยึดเหนี่ยวต่อกันและกันมากเท่าใด ระดับของจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มก็จะยิ่งมีสูงและเข้มข้นมากเท่านั้น เพื่อสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว เดอร์ไคหม์ได้แบ่งประเภทของความยึดเหนี่ยวทางสังคมออกเป็น 2 แบบ¹⁸ คือ (1) “ความยึดเหนี่ยวเชิงกลไก” (mechanical solidarity) ซึ่งอธิบายลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมบุพกาล-ดั้งเดิมที่สมาชิกมีรูปแบบวิถีชีวิต ความรู้สึก ความเชื่อและค่านิยมในแบบเดียวกันหรือ

¹⁷ Durkheim, E., *Les règles de la méthode sociologique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1895.

¹⁸ Durkheim, E., *De la division du travail social*, Paris, Presses Universitaires de France, 1893.

คล้ายคลึงกัน รวมทั้งเป็นสังคมที่มีการแบ่งงานกันทำในระดับที่น้อย ดังนั้นผู้คนจึงมีจิตสำนึกร่วมต่อความเป็น กลุ่มในระดับที่สูงและเข้มข้นเพราะมีการยึดเหนี่ยวกันแบบกลไก ส่วน (2) “ความยึดเหนี่ยวเชิงอินทรีย์” (organic solidarity) เป็นความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมอุตสาหกรรม-สมัยใหม่ ที่สมาชิกในสังคมมีความหลากหลายทางความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและความรู้สึก สังคมมีการแบ่งงานกันทำในระดับสูงและซับซ้อน ผู้คนดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันด้วยความเห็นทาง ทำให้ระดับจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มมีน้อยและเบาบางเพราะมีการยึดเหนี่ยวกันแบบอินทรีย์

จากชุดคำอธิบายข้างต้นเกี่ยวกับ “มโนสำนึกร่วม” และ “ความยึดเหนี่ยวทางสังคม” และเมื่อนำมาวิเคราะห์ถึงปรากฏการณ์การรวมตัวกันของ “ชาวพุทธเอเชีย” ณ วัดธรรมปทีป เราจะพบว่ามีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของพวกเขาเกิดจากมโนสำนึกร่วมและความยึดเหนี่ยวทางสังคมระหว่างกลุ่มคนที่ เป็น “สมาชิก” ของ “สังคม-วัดธรรมปทีป” ที่แต่ละคนล้วนมีความคิด ความเชื่อและความรู้สึกที่ใกล้เคียงหรือเป็นแบบเดียวกัน นั่นคือ “วัฒนธรรมประจำกลุ่ม-แบบชาวพุทธเอเชีย” แม้พวกเขาจะมีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติ สัญชาติ/ สถานภาพทางกฎหมาย (หลายคนได้สัญชาติฝรั่งเศส หลายคนยังเป็นคนต่างด้าว หลายคนเป็นแรงงานอพยพผิดกฎหมาย) หน้าที่การงาน (บางคนเป็นเจ้าของร้านอาหาร เป็นพ่อครัว เป็นแม่บ้าน พนักงานทำความสะอาด แรงงานรับจ้างทั้งถูกและผิดกฎหมาย) ภาษาและวัฒนธรรมย่อยอื่น ๆ แต่พวกเขาล้วนเป็น “ชาวพุทธเอเชีย” ที่มีความเชื่อ ค่านิยมและความรู้สึกในแบบที่คล้ายคลึงกัน ส่งผลให้พวกเขามีมโนสำนึกร่วมกันในระดับที่สูงและเข้มข้นอันเป็นผลมาจากความยึดเหนี่ยวต่อกันและกันเชิงกลไก

ความยึดเหนี่ยว “เชิงกลไก” ของชาวพุทธกลุ่มนี้ เกิดจากกระบวนการสร้างหรือหล่อหลอมผ่านพิธีกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม-ประเพณี และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิสังสรรค์ระหว่าง “ชาวพุทธเอเชียในยุโรป” ที่ได้สร้างอัตลักษณ์ของตนเองโดยมี “กลุ่ม-สังคมวัดธรรมปทีป” เป็นตัวอ้างอิงถึงมาตรฐานความเป็น “พวกเรา” และมี “กลุ่ม-สังคมฝรั่งเศส” เป็น

ตัวเปรียบเทียบและอ้างอิงถึงความแตกต่างและความเป็น “คนอื่น” ทำให้ความยึดเหนี่ยวทางสังคมของพวกเขาเป็นไปอย่างเข้มข้นในแบบ “กลไก” ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดแนบแน่น และนำมาซึ่งจิตจำสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มในระดับสูง

ข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชาวพุทธเอเชียกลุ่มนี้ คือ พวกเขามีความยึดเหนี่ยวเชิงกลไกในบริบทแวดล้อมสังคมสมัยใหม่ ซึ่งแตกต่างจากที่เดอโคมได้อธิบายไว้ในหนังสือ *การแบ่งงานกันทำในสังคม*¹⁹ ว่าในสังคม(ฝรั่งเศส-ยุโรป)สมัยใหม่หรือสังคมหลังยุคการพัฒนาอุตสาหกรรม นั้นความสัมพันธ์และความยึดเหนี่ยวทางสังคมจะเป็นเชิงอินทรีย์ ทว่าปรากฏการณ์ของชาวพุทธเอเชียในฝรั่งเศสกลับสะท้อนลักษณะของความสัมพันธ์และความยึดเหนี่ยวทางสังคม “เชิงกลไก” การกล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า “ชาวสังคม-วัดธรรมปทีป” เป็นคนเพียงกลุ่มเดียวในโลกสมัยใหม่ที่ยังมีความยึดเหนี่ยวระหว่างกันแบบกลไก แต่ประเด็นที่มึนย่น่าสนใจ คือการที่พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ระหว่างความสัมพันธ์และความยึดเหนี่ยวทางสังคมทั้ง 2 แบบได้ในเวลาเดียวกัน กล่าวคือ ในด้านหนึ่งของชีวิตพวกเขาต้องทำงานและอาศัยอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์แบบสังคมสมัยใหม่เฉกเช่นเดียวกับคนทั่วไปที่มีการแบ่งงานกันทำอย่างซับซ้อน ผู้คนรู้จักและมีปฏิสัมพันธ์กันแบบผิวเผิน เช่นในย่าน Chinatown ของกรุงปารีสซึ่งแม้จะมีคนเอเชียอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก แต่พวกเขาก็ต้องมีชีวิตภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีความยึดเหนี่ยวต่อกันและกันแบบ “อินทรีย์” อย่างไรก็ตาม ทันที่พวกเขาเข้ามาอยู่ใน “สังคม-วัดธรรมปทีป” วิถีชีวิตของพวกเขาก็ต้องเปลี่ยนมาอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่มีความยึดเหนี่ยวกันแบบ “กลไก” การมาทำบุญและมาร่วมกิจกรรมต่างๆ ณ วัดธรรมปทีปของ “ชาวพุทธเอเชีย” นั้น นอกจากพวกเขาจะได้มาพบปะกับคนชาติเดียวกัน กับคนเอเชียหรือคนพุทธที่มีความเชื่อ ค่านิยม และความรู้สึกที่คล้ายคลึงกันแล้ว ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาที่เกิดขึ้น ยังเป็นความสัมพันธ์ที่แตกต่างจากสิ่งที่

¹⁹ Durkheim, E., 1893 : เพิ่งอ้าง.

พวกเขาต้องเผชิญใน “สังคมภายนอกวัด” อย่างสิ้นเชิง “ชาวพุทธเอเชีย” กลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มคนที่ต้องจัดวางชีวิตของพวกเขาให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน ในด้านหนึ่งเป็นความยึดเหนี่ยวเชิงอินทรีย์ของพวกเขาภายใต้แรงกดดันและระบบของสังคมสมัยใหม่ และในอีกด้านหนึ่งเป็นความยึดเหนี่ยวเชิงกลไกภายใต้ร่มเงาของความรู้สึกที่สัมพันธ์กับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของ “สังคม-วัดธรรมปทีป”

วัดที่เป็นมากกว่าวัด: เครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์และความอยู่รอดของแรงงานผิดกฎหมาย

เป็นที่ทราบกันดีว่าวัดในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในประเทศไทยนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อมโยงกันแล้ว วัดยังเป็นที่พึ่งของผู้คนในสังคมอีกด้วย ทั้ง “เด็กวัด” และ “ข้าวกันบาตร” แม้จะไม่สามารถอธิบายความได้ทั้งหมดแต่ชุดคำและวลีทั้งสองก็สะท้อนความหมายของวัดในฐานะที่เป็นที่พึ่งของผู้ยากไร้และคนตกทุกข์ได้ยากได้เป็นอย่างดี บทบาทของวัดธรรมปทีป ณ เมืองหลวงของฝรั่งเศสก็อยู่ในฐานะ “ที่พึ่งพิง” ของผู้คนที่ตกอยู่ในสถานการณ์เดือดร้อนเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาความสำคัญของเครือข่ายทางสังคม (social network²⁰)

²⁰ เครือข่ายทางสังคม หรือ social network ไม่ได้หมายถึงเฉพาะ internet-social network ตามที่หลายคนเข้าใจเท่านั้น แต่ยังหมายถึงเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบอื่นๆ ด้วย ในทางสังคมวิทยามีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย แต่พอสรุปได้คือ “ชุดของความเกี่ยวพัน (knit) ความผูกพัน (ties) หรือความสัมพันธ์ (relation) ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลซึ่งประกอบกันขึ้นมาเป็นเครือข่ายๆ โดยผ่านช่องทางการติดต่อสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางตรง เช่น การพบปะพูดคุย และทางอ้อม เช่น ป้ายประกาศหรือการสื่อสารมวลชน ชุดความสัมพันธ์นี้ส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการแลกเปลี่ยน / แบ่งปันข้อมูลข่าวสารที่สมาชิกแต่ละคนในเครือข่ายมีหรือสามารถเข้าถึงได้ และมักเป็นข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกในเครือข่าย และ / หรือเป็นข้อมูลที่สมาชิกในเครือข่ายให้ความสนใจ” สรุปรจาก Merckle, P., *Sociologie des reseaux sociaux ?*, Sainte-Foy, Les Editions de l'IQRC, 2000, pp. 109.

และความอยู่รอดของแรงงานไทยผิดกฎหมายในกรุงปารีสของผู้เขียนเมื่อปีที่แล้ว²¹ พบว่าเครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับความอยู่รอดของแรงงานกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะ “เครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ” ซึ่งได้แก่เครือข่ายและความช่วยเหลือที่เกิดขึ้นโดยผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นและมีประโยชน์ต่อการหางาน ที่พักอาศัย และ “ความช่วยเหลือเร่งด่วน” ในด้านต่าง ๆ สำหรับแรงงานอพยพที่เพิ่งเดินทางมาใหม่ และ/ หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ถูกหลอกมา เครือข่ายทางสังคม “แบบไม่เป็นทางการ” ดังกล่าวประกอบไปด้วย

(1) เครือข่ายระหว่างคนไทยกับคนไทย เช่นกลุ่มเพื่อนที่เป็นแรงงานผิดกฎหมายด้วยกันเอง ทั้งที่รู้จักกันก่อนมาฝรั่งเศสและเพิ่งมารู้จักกันเมื่อมาอยู่ฝรั่งเศสแล้ว รวมถึงกลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จักที่เป็นแรงงานไทยถูกกฎหมาย คนไทยที่อพยพไปตั้งรกรากอยู่ที่ฝรั่งเศสและคนไทยที่เป็นเจ้าของกิจการร้านอาหาร เป็นต้น

(2) ต่อมาเป็นเครือข่ายระหว่างคนที่พูดภาษาเดียวกัน (หรือคล้ายกัน) นั่นคือระหว่างแรงงานไทยจากภาคอีสานกับชาวลาว เนื่องจากแรงงานไทยผิดกฎหมายในฝรั่งเศสส่วนใหญ่เป็นคนอีสานและงานที่ทำโดยมากก็เป็นงานตามร้านอาหารไทย-เอเชีย ซึ่งมีจำนวนมากที่เจ้าของเป็นชาวลาวอพยพ ดังนั้นเครือข่ายที่เกิดจาก “ภาษาลาว” หรือ “ไทย-อีสาน” ทั้งกับชาวลาวที่เป็นลูกจ้างและผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ จึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของพวกเขา

(3) เครือข่ายกับชาวเขมร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเขมรที่เป็นเจ้าของกิจการร้านอาหาร (ซึ่งส่วนใหญ่ขายอาหารไทย) เหตุผลเพราะคนเขมรที่อพยพมาอยู่ฝรั่งเศสตั้งแต่ยุคสงครามเขมรแดงในช่วงปี ค.ศ. 1975 - 1979 นั้น ส่วนหนึ่งเคยลี้ภัยในค่ายอพยพในประเทศไทยบริเวณตะเข็บชายแดน (เช่น ค่ายอรุณประเทศ) พวกเขาจึงรู้สึกขอบคุณคนไทยที่ทำให้มีชีวิตรอดและได้มาอยู่ฝรั่งเศสใน

²¹ Praphong,

เวลาต่อมา ดังนั้นนายจ้างเขมรจำนวนหนึ่งจะรู้สึกว่าจะต้องตอบแทนคนไทย ผนวกกับนิสัยคนไทยที่ตั้งใจทำงานและไม่เรื่องมากเมื่อเทียบกับแรงงานชาติอื่น ๆ ด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงทำให้แรงงานไทยมีเครือข่ายกับคนเขมรเพิ่มขึ้นอีกช่องทางหนึ่ง

(4) และสุดท้าย เป็นเครือข่ายระหว่าง “ชาวพุทธเอเชีย” หรือ “ชาวสังคม-วัฒนธรรมป๊อป” ซึ่งรวมไปถึงกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นพุทธแต่มีความเกี่ยวข้องกับหรือมีความสัมพันธ์อันดีกับวัด พระ และญาติโยมด้วย

ทั้งเครือข่ายระหว่างคนไทยด้วยกัน คนพูดภาษาเดียวกัน ชาวพุทธด้วยกัน หรือแม้แต่ความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ระหว่างคนไทยกับคนเขมรอพยพ ในเบื้องต้นเราจะพบว่าเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการเหล่านี้ ล้วนเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมและวัฒนธรรมหรือแม้แต่ทุนทางสัญลักษณ์ตามแนวคิดของบูร์ดิเยอร์²² (Pierre Bourdieu) กล่าวคือ เครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะสมในตัวบุคคลทั้งที่เป็นรูปธรรมและสัมผัสได้ เช่น ความสามารถทางภาษา บุคลิกลักษณะนิสัย และที่เป็นนามธรรม และสัญลักษณ์ เช่น คนไทยด้วยกัน คนเอเชียด้วยกัน ชาวพุทธด้วยกัน หรือแม้แต่สัญลักษณ์เชิงการตอบแทนบุญคุณของคนเขมรจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามหากเราวิเคราะห์ต่อไปอีก ก็จะพบว่าเครือข่ายทางสังคมแบบไม่เป็นทางการที่เชื่อมโยงกับทุนทางสังคม-วัฒนธรรมดังกล่าวไปนั้น แท้จริงแล้วก็คือเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ระหว่างคนไทย เขมร ลาว หรือเป็นเครือข่ายทางสังคมของ “ชาวอินโดจีน” ในประเทศฝรั่งเศสนั่นเอง

การสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ของแรงงานไทยผิดกฎหมายในฝรั่งเศส จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหลักดังที่ได้กล่าวไป อย่างไรก็ตามเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลและกลุ่มคนจำนวนมากเพื่อ

²² Bourdieu, P., *Le capital social*, Actes de la recherche en sciences sociales, n°31, 1980, pp. 2; Bourdieu, P., *La distinction, critique sociale du jugement*, Paris, Minuit, 1979; Patrice Bonnewitz, *La sociologie de Pierre Bourdieu*, Presses Universitaires de France, 1997.

สร้างความสัมพันธ์และพัฒนาไปเป็นเครือข่ายได้นั้น สถานที่และแหล่งพบปะ-ปฏิสังสรรค์ ก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน นอกจากร้านขายของชำและร้านอาหารไทยย่าน Chinatown ของกรุงปารีสที่เป็นสถานที่สำคัญต่อการสร้างเครือข่ายทางสังคมของแรงงานไทยแล้ว วัดธรรมปทีป ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางที่รวบรวมเอากลุ่มคนที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันกับแรงงานไทยไว้เป็นจำนวนมาก ก็เป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ที่สำคัญเช่นกัน ด้วยจำนวนผู้คนที่มาทำบุญหรือมาร่วมกิจกรรมของวัดที่ในบางครั้งมีจำนวนหลายพันคนคน (เช่นในวันสงกรานต์) ผสมกับคนที่มาร่วมงานนั้นมาจากหลายเชื้อชาติ (ไทย จีน เขมร ลาว เวียดนาม) และหลากหลายสถานะทางสังคม (แรงงานผิดกฎหมาย แรงงานถูกกฎหมาย เจ้าของธุรกิจ แม่บ้านและสามีฝรั่ง นักเรียน-นักศึกษา) เครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่วัดแห่งนี้จึงเป็นไปอย่างทวีคูณ ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือต้องไม่ลืมว่า “ชาวสังคม-วัดธรรมปทีป” นั้นมีความยึดเหนี่ยวต่อกันแบบกลไกและมีมโนสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มของพวกเขาในระดับที่สูง ดังนั้นเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ที่เชื่อมโยงกับวัดไทยแห่งนี้ จึงเป็นเครือข่ายที่เหนียวแน่นและมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของแรงงานไทยผิดกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง

วัดธรรมปทีป นอกจากจะเป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญทั้งทางตรง (เป็นสถานที่ที่ผู้คนมาพบปะและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร) และทางอ้อม (ผู้คนมารู้จักกันที่วัด จากนั้นสานสัมพันธ์ต่อและพัฒนาไปเป็นเครือข่ายทางสังคม) วัดแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ให้ช่วยเหลือและเป็นที่พึ่งพิงสำหรับแรงงานไทยผิดกฎหมายโดยตรงด้วย เช่น ในกรณีของแรงงานที่เพิ่งเดินทางมาถึงฝรั่งเศส และ/หรือโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่ถูกนายหน้าหลอกลวงมาและถูกปล่อยทิ้งไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ ในปารีส เมื่อหมดหนทางและไม่รู้จะไปที่ไหนแรงงานกลุ่มนี้ก็จะไปขอความช่วยเหลือจากคนไทยหรือคนเอเชียชาติอื่น ๆ ในย่าน chinatown ที่พอจะสื่อสารกันได้ จากนั้นเมื่อข่าวนี้กระจายไปในหมู่คนไทยหรือคนที่อยู่ใน “เครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์” หรือ “ชาวสังคม-วัดธรรมปทีป” คำแนะนำรวมทั้งความช่วยเหลือต่าง ๆ ก็จะตามมา ซึ่งส่วนใหญ่จะแนะนำให้ไปพักที่วัด

Fig. 5 – งานสงกรานต์ (วัดธรรมปทีป ประเทศฝรั่งเศส)²³

ก่อน แรงงานที่มาอยู่วัดส่วนมากจะอยู่ช่วยงานเป็นระยะเวลาชั่วคราว เมื่อมี
 ลู่ทางไปต่อและสามารถงานและที่พักข้างนอกได้ก็จะย้ายออกไป การมาพักที่วัด
 ของแรงงานนอกจากจะได้รับ “ความช่วยเหลือเร่งด่วน” ในยามคับขันแล้ว
 ประโยชน์อีกส่วนหนึ่งคือวัดเป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมที่สำคัญและ
 มีผู้คนจากหลากหลายเชื้อชาติและหลากหลายสถานะทางสังคมแวะเวียนเข้ามา
 ตลอดเวลา ทำให้แรงงานในกลุ่มนี้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์
 ต่อการหางานและที่พักได้ง่ายขึ้น ที่สำคัญคือผู้คนที่แวะเวียนเข้ามาในวัดนั้น ถ้า
 ไม่เป็นคนไทยด้วยกันก็เป็นคนที่มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในแบบเดียวหรือ
 ใกล้เคียงกัน ซึ่งทั้งหมดนี้สามารถพัฒนาไปเป็นเครือข่ายทางสังคมได้ทั้งสิ้น
 ดังนั้น วัดไทย ณ กรุงปารีสแห่งนี้ จึงเป็นทั้งสถานที่ “พักพิง” และสถานที่
 “ซบตัว” รวมทั้งเป็นแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ที่มีความสำคัญต่อ
 ความอยู่รอดของแรงงานไทยผิดกฎหมายเป็นอย่างยิ่ง

²³ ที่มา : www.watthaiparis.org

บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของปราสาทลัญญีในช่วงเวลาและสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลานับร้อยปีจากปราสาทจวบจนมาถึงพุทธศาสนสถาน เป็นการสะท้อนถึงหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาและความเป็นจริงของโลกที่ว่าด้วยเรื่อง “อนิจจัง” นั่นคือทุกสรรพสิ่งทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตล้วนหลีกเลี่ยงความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ นอกจากนี้ บทบาทและพันธกิจของปราสาทลัญญีที่ได้สร้างประโยชน์และเป็นที่พึ่งพิงให้กับคนทุกชนชั้น ทุกเชื้อชาติและศาสนา (พ่อค้า-คหบดี เกษตรกร ชนชั้นกษัตริย์ ทหาร คนอพยพ พระ-นักบวช แรงงานข้ามชาติ ชาวยุโรป ชาวอาหรับ และชาวเอเชีย) นั้น ยังสะท้อนถึงการบูรณาการทางวัฒนธรรมและความเป็นไปได้ของการดำรงอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างของตัวแสดงทางสังคมอีกด้วย

ในทำนองเดียวกัน ทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “ชาวพุทธเอเชีย” และคนที่มาทำบุญหรือมาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ณ วัดธรรมปทีปที่แสดงถึงจิตสำนึกร่วมต่อความเป็นกลุ่มในระดับสูงขอพวกเขาอันเป็นผลมาจากความยึดเหนี่ยวทางสังคมเชิงกลไก และ “วัด” ในฐานะแหล่งสร้างเครือข่ายทางสังคมชาติพันธุ์ หรือ “วัด” ในฐานะที่พึ่งพิงและที่พักพิงสำหรับคนไกลบ้านผู้บอบช้ำจากสถานการณ์อันยากลำบากในต่างแดน นั้น แม้จะมีรายละเอียดปลีกย่อยของความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและแตกต่างกันบ้าง แต่ทั้งหมดนี้ก็ล้วนเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่แตกต่างจาก “โลกภายนอกวัด” อย่างสิ้นเชิง ปรากฏการณ์ “ชาวสังคม - วัฒนธรรมปทีป” ที่ต้องใช้ชีวิตบนรูปแบบความสัมพันธ์ที่ต่างจากกันนี้ จึงสะท้อนอย่างมีนัยยะสำคัญถึงการใช้ชีวิตท่ามกลางความแตกต่างของตัวแสดงทางสังคมเช่นเดียวกัน

เราไม่อาจรู้ได้ว่าพวกเขารู้สึกหรือเข้าใจอย่างไรกับสถานการณ์ชีวิตของพวกเขา ที่ด้านหนึ่งมีความสัมพันธ์ผูกติดอยู่กับระบบและกลไกของสังคมสมัยใหม่ที่วุ่นวายและมีการจัดระเบียบอย่างซับซ้อน ในขณะที่อีกด้านหนึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่ยึดโยงกันแบบเรียบง่ายและพึ่งพาอาศัยกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่เราสามารถเข้าใจได้คือ “การปรับตัว” และ “การใช้ชีวิต” ของพวกเขานั้นแสดงให้เห็น

เราเห็นอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมว่าการดำรงชีวิตอยู่บนความต่างนั้นสามารถทำได้

การสร้างใจที่เข้าใจตลอดจนทำให้คนในสังคมยอมรับถึงความแตกต่างดังกล่าวถือเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมโลกยุคปัจจุบันที่มนุษย์มีความแตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่อง ศรัทธา ความเชื่อ รูปแบบวิถีชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้งรสนิยมทางการเมืองและ จารีต ทั้งนี้เพราะสันติสุขหรือความสมดุลของสังคมไม่ใช่การทำให้สมาชิกทุกคน คิด เชื่อ ศรัทธา หรือมีรสนิยมในแบบเดียวกัน แต่คือการเข้าใจว่าแต่ละคนหรือ แต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน จากนั้นยอมรับในความต่างนั้นโดยปราศจากอคติ

* * * *